

Onofre Parés, *L'illa del gran experiment* (Reportatges de l'any 2000) (1ª edició: 1927; 2ª edició: 1999)

És una cosa a hores d'ara convinguda que qui va aixecar la llebre a propòsit d'uns primers precedents de literatura de ciència ficció en català va ser Joan Fuster, en un article aparegut a «Serra d'Or», el març de 1969.

Hi apuntava l'existència de tres novel·les homologables, en principi, com a representatives del gènere sudit: *Homes artificials* (1912), de Frederic Pujulà i Vallès, llavors esperantista conspicu i, poc després, esdevingut *poilu malgré lui*; *L'illa del gran experiment. Reportatges de l'any 2000* (1927), d'un desconegut Onofre Parés; i *Retorn al sol* [1936], del periodista, posteriorment exiliat, Josep Maria Francès i Ladrón de Guevara.

Recuperades, per dir-ho en terminologia convencional, la primera i la tercera d'aquest trio —aquella a cura de Joaquim Martí el 1986, i aquesta de Jordi Solé i Camardons el 1998, que és qui en precisa la data d'aparició primigènia—, li tocava ara, el 1999, el torn a la segona.

De posar-la altre cop en circulació se n'han encarregat, comptant amb la col·laboració de la Universitat Politècnica de Catalunya, i a través d'un producte imprès digitalment per CBS i editat per Matriu / Matràs, de Tiana, amb cobertes quitranomoses de negre i llom rodó de metall blanc —d'un cromatisme vagament distintiu del gènere—, Pau Riba i Antoni Munné-Jordà.

En el cas d'aquest últim, la cosa s'explica sobretot per causa de la seva profitosa especialització en literatura d'una tal mena. D'ell és, entre d'altres aportacions a l'estudi del gènere, l'antologia sobre *Narracions de ciència-ficció* publicada el 1985 a la col·lecció «El Garbell» de les Edicions 62, i reeditada el 1997, amb l'actualització deguda, sota el títol de *Futurs imperfectes*, per la mateixa casa editora a la col·lecció «El Cangur Plus».

En el cas de qui signa aquí com a pri-

mer curador, aquest seu fervor per la novel·la d'Onofre Parés potser cal entendre'l en virtut del fet que no hi ha com renegar de l'avi, sobretot si aquest era un noucentista amb totes les lletges característiques inherents a una tal condició, per acabar lliurant-se a la reivindicació entusiasta d'un producte literàriament justet, ideològicament reaccionari, i avalat a més amb l'al·licient d'una paternitat gairebé ignota.

En qualsevol cas, gràcies a les gestions dels dos curadors i, molt possiblement i més en concret, a la crida que, en forma de carta al director, publiquen si més no a l'«Avui» el 12-V-1999, en demanda de referències sobre qui pogués ser el tal Onofre Parés —de qui Fuster a l'article citat deia ignorar-ho tot i que el mateix Munné-Jordà, a la segona edició al·ludida de la seva antologia (ps. 24 i 25), s'aventurava a considerar un pseudònim—, és que pervenim a coneixement, a través de les informacions aportades per un seu nebot i fillol, de l'existència real del personatge amb aquest mateix nom, Onofre Parés i Serra, un tipus solitari i retret i de biografia tan minsa com irrellevant.

Què és, però, *L'illa del gran experiment*? Es tracta d'una novel·la utopitzant, en la línia ideològica de la literatura produïda entre d'altres per Saint-Simon, Cabet i Fourier, adscribible al gènere de ciència ficció en la mesura en què, d'una banda, racionalitza en termes aparentment científics els avenços de tot tipus aconseguits per la societat ideal que hi és descrita, i en què, d'altra banda, l'acció se situa en clau anticipatòria dins l'horitzó del 2000, amb referències a efectes contrastatius amb un de llavors (el 1927) més pròxim com era el 1950.

En l'eutopia —més que no pas utopia, ja que el lloc on es produeix el tal «gran experiment» és explícitament l'illa d'Austràlia— dissenyada per Parés ens trobem davant un model de societat rigorosament

igualitària, on la dona en principi ha aconseguit la plena equiparació amb l'home (p. 95), on la borrositat de límits entre les elits i els treballadors elimina la possibilitat de tot conflicte de classes (p. 102), on s'ha superat la maledicció babel·lica mitjançant la implantació d'una mena de sabir o «idioma idealista, fet d'una tria acurada i refinadíssima de tots els tradicionals» (p. 217), i on fins i tot les diferències racials han quedat biològicament subsumides en els trets propis d'una única «nissaga superior» (p. 78).

És clar també que els pretesos avantatges d'aquesta rígida homogeneïtzació, on no hi ha lloc per a excepcions de cap mena (p. 132), comporten un greu, com ara el de l'obligació per a les dones de tenir el fill de «reglament» després de sortir del «servei temporal obligatori» (p. 120); el fixatge universal de tothom «sota del muscle esquerre ben a prop de l'aixel·la amb tinta que no s'esborrava mai» (p. 78); l'organització i la subordinació dels treballadors «els uns als altres d'una manera militar, per dir-ho així, encara que sempre germanívola; cosa no gaire difícil d'assegurar entre ells si tenim en compte la forma d'educació i instrucció que han rebut durant vint anys seguits» (p. 102; veg. també les ps. 52 i 68-69); o l'establiment d'una unitat de classificació i ordenació dels individus, «composta de set mil individus nascuts en un mateix dia» (p. 87), anomenada «falanx» (ibídem), amb un grecisme que fa pensar en el falansteri ideat per Fourier i que precedeix en una premonició, si més no terminològica, de sis anys la *Falange* de José Antonio, fundada el 1933.

Si aquestes, i d'altres característiques amb què es tipifica el funcionament de la tal societat «idealista», revelen com a mínim la receptivitat del nostre autor envers els models polític-socials totalitaris que irrompien ja amb força per aquells anys vint, la resolució amb què intenta explicar materialment unes tals condicions d'existència es basa en l'aplicació del mecanicisme més groller.

El recurs més llampanat exhibit és l'anomenat «bany eugènic» —només comparable en efectes beneficiosos als que es deriven per a Asterix i la seva gent de la ingestió del beuratge màgic—, capaç de procurar un «benestar indescriptible» (p. 30), a partir del qual se supera l'addicció al tabac (p. 32), se supleix la manca d'exercici físic o l'administració d'estimulants (p. 39), s'amaneix les feres (ps. 49-50), se suprimeixen les malalties (p. 114) etc.

El segueix en eficàcia l'anomenada «dendrolita» (ps. 48-49), material polivalent que resultaria de la importància cabdal atorgada en una tal societat a la química (ps. 39, 147, 193). I n'illustra la inversemblança de tots, fins al límit de l'autoparòdia inconscient, el constituït per un giny destralejador de boscos fet a imatge i semblança de «la clàssica màquina de xollar cabells» (p. 47).

Tot plegat es veu amanit, a més, amb digressions racionalitzadores d'una absoluta inconsistència científica (veg. cap. VII, *La ciència*, ps. 146-180) o d'una reiteració terminològica i d'una tautologia conceptual del tot carregoses (caps. VIII, *L'art*, i IX, *La filosofia*, ps. 181-202 i 203-224, respectivament).

Fins al punt que si bé aquesta és una utopia on, segons és propi de les sorgides durant l'era industrial, tot representa que ha estat aconseguir gràcies a la voluntat i a l'esforç humans, el simplisme mecanicista en què es fan consistir els tals assoliments l'acosta, en versió laica, a les formulacions mil·lenaristes, en les quals tot s'obté en virtut d'un acte de gràcia o màgia divina.

En el seu inevitable finalisme, la societat resultant del «gran experiment» és un quasi paradís on pràcticament s'ha eradicat la malaltia i la decrepitud (p. 79), on impera l'eterna juvenesa (ps. 123-124) i on la mort, que no desisteixen de vèncer algun dia (p. 115), sobrevé tot d'una percol·lapse cardíac fulminant (ibídem); un *locus amoenus* més que sublim on —ja se sap que qui té gana somia pa— es practica

l'amor lliure (ps. 112, 120) i es professa l'amor universal (p. 125), on tot i tothom és bell (ps. 201-202), i les coses belles hi són útils i les útils belles (p. 182), fins i tot ho és, schillerianament i orsianament, el treball, «branca de l'art bell de les formes materials i energètiques» (p. 183).

Un panorama, aquest, que fa bona la definició de la utopia, apuntada per George Kateb, de «negació de la negació», o sigui, la invalidació de tot allò que li és negat històricament a l'ésser humà. Però que encara fa més bona, per tal com li resulta més críticament aplicable, la definició, inapel·lable i concisa, que del *Kitsch* va donar Milan Kundera: aquest no fóra sinó «la negació absoluta de la merda». L'univers imaginat per Onofre Parés és llavors segons això una de tantes apoteosis possibles del *Kitsch*, una figuració petit burgesa feta des del *wishful thinking* més compulsiu perquè, tot valent-se abusivament, és a dir, de manera inversemblant, de *le mensonge littéraire*, pugui dedicar-se a fer l'exaltació irracional d'«una Societat composta de gent tota milionària, refinadíssima, cultíssima, però sense diners, sense castes i sense família “vell estil”» (p. 93).

La novel·la, altrament, encarna alguns dels tòpics habituals en els relats utòpics segons ha sabut precisar-los Northrop Frye: un narrador en primera persona —Hèctor Brau— s'introdueix en la utopia —acompanyat aquí dels membres d'una comissió de la «Societat vella»— i una mena de guia turístic —més aviat uns quants en aquest cas, des del mateix pare del narrador, passant per la presta i gentil amigueta que aviat es fira aquest i continuant entre d'altres per un home de ciència, una actriu meravellosa, un campió de filosofia etc.— li n'ensenya els topants, tant materials com morals i simbòlics; la història s'estructura llavors a tall de diàleg socràtic entre el guia i el narrador, de manera que aquest fa preguntes o rumia objeccions que aquell, completament identificat no cal dir amb la seva societat, respon o rebut convenientment, amb l'únic

objectiu programàtic de posar-ne en relleu les gràcies i les virtuts per contrast amb aquella de la qual prové el narrador.

Llastada per un llenguatge vacil·lant, on s'acusa la pobresa de lèxic («I una religió pròspera i una policia severíssima arrodonien la pau i la prosperitat social nascudes de l'altra pau i l'altra prosperitat econòmica», p. 18), l'al·literació cacofònica («està en estat estètic», p. 184), la sovintejada carincloneria en l'adjectivació («[...] les mares idealistes, que tot això ho sabien molt bé, tampoc no sofrien quan deixaven els seus angelets. No tenien por de la dolor d'ells i, per això, quan estaven tipes de jugar amb els trossets divins de les seves entranyes, se n'anaven, tranquil·les i trempades, a fer la seva vida de dona del gran món idealista», p. 83), i el ròssec de solucions gramaticals noucentistes (com ara l'ús de la primera persona del singular en el perfect simple d'indicatiu o de la fórmula de tractament “missenyor, missenyora”, *passim*), la factura formal de la novel·la, en consonància amb el mecanicisme de raons explicatives i de motius desencadenants al·ludit abans, sucumbeix estrepitosament davant el *telling* en irreparable detriment del *showing*, fins a marfondre's en un producte considerablement més com a groller discurs ideològic que no pas com a elaborada ficció literària.

Arribats aquí hom pot bé demanar-se llavors a què treu cap rabejar-se amb la crítica d'una tal obreta. Aquesta, al capdavall, no dona per gaire més que per una nota a peu de plana en una història general de la literatura catalana o per un màxim de dos fulls en una monografia sobre la ciència ficció a Catalunya.

Per això mateix és que resulta aleshores majorment sorprenedora la recuperació de què ha estat objecte pels esforços Pau Riba i Antoni Munné-Jordà. Atès que la seva no és en cap cas una recuperació històrico-erudita —li manca guix en l'estudi introductori i li sobra faramalla en l'embolcall—, caldrà per força convenir que ens trobem

davant un intent de recuperació críticomilitant.

I llavors és que, davant la «reivindicació» d'un producte així, un no sap de què esbalair-se més: si d'allò que aquesta pugui trair de simpatia i de complicitat amb la visió que s'hi dona de l'espècie humana en un futur pròxim, o bé, per contra, de la mena d'interès preferent per l'anòmal i l'anecdòtic que sens dubte manifesta a propòsit de la soferta literatura del país.

En ambdós casos la qüestió és preocupant. En el supòsit del primer, quedaria evidenciat un cop més fins a quin punt es pot ser reaccionari per «progrisme», és a dir, per pur embadaliment acrític davant tot allò tingut —o simplement presentat— com a *maudit*, insòlit, poc conegut, i per més que en realitat el tal allò sigui, segons hem vist a propòsit de la novel·la que ens ocupa, d'una inanitat total —carcúndia subjacent a banda.

En el supòsit del segon, ens trobaríem davant l'enèsima mostra d'aplicació a ultrança d'aquella pagerola ideologia de normalització lingüística en virtut de la qual és que *tutto fa brodo* i, doncs, tot serveix a no se sap ben bé què mentre estigui escrit en català, per més que el tal producte no passi de ser una simple i curiosa excentricitat vagament divertida, indigna en tot cas de ser elevada al rang de categoria històrica o literària.

Qüestions totes elles que, de moment si més no, queden en l'aire. A l'espera que algú es decideixi a fer un bon estudi de la literatura de ciència ficció catalana. O de la ciència ficció en general escrit en català. D'algú, en definitiva, que, home o dona o grup de recerca o institució acadèmica, sapiga acostar-se en la llengua del país al coneixement d'un gènere per moltes raons apassionant i que exigeix de tot tret d'apriorismes idealitzants i d'encaterinaments per l'exòtic.

JOSEP MURGADES